

УДК 070 (477. 64) (091)

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЗАМІТКИ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАПОРІЗЬКОЇ ПРЕСИ 20-30-Х РР.)

Герман І.С.

Інформаційна замітка – жанр газетної інформації, що стисло і виразно, своєчасно і оперативно повідомляє про конкретні факти, події і явища дійсності [1, 10]. В основі замітки лежить факт, що має соціальну значимість. Саме це зумовлює специфіку таких екстралінгвістичних стилеутворюючих ознак цього жанру як факт, його новизна, соціальна значимість, оперативність. Ці жанрові особливості формують мовну модель тексту інформаційної замітки.

1. Факт – одинична подія (явище), для якого характерні певний час, місце, конкретні умови існування. Одиничність події – важлива характеристика змісту замітки. Вона дозволяє фіксувати факт у лаконічній мовній структурі, визначаючи **що, де, коли** відбулося. Жанрові вимоги (**що, де, коли**) зумовлюють специфіку синтаксичних конструкцій замітки (переважають прості речення, ускладнені відокремленими конструкціями, вставними і вставленими словами та словосполученнями, а також складнопідрядні речення з невеликою кількістю підрядних).

2. Новизна факту підкреслюється словами *відкрився, почався, перший, новий, сьогодні, вчора і т.д.*

3. Соціальна значимість події “не завжди виражається експліцитно мовними оцінками, оскільки сама публікація повідомлення – визнання важливості цього факту для життя суспільства” [2, 61]. Нерідко соціальне значення факту визначається часом його публікації чи навіть місцем цієї публікації на полосі газети. Але у більшості випадків соціально значимий факт супроводжується іншими додатковими фактами, які уточнюють, конкретизують основне повідомлення. Як правило, синтаксична структура таких речень розширюється, замітка може складатись із кількох речень, набуваючи при цьому жанрових форм короткого повідомлення чи розширеної інформації.

Соціальна значимість події може виражатися за допомогою експресивно забарвленої лексики, що зустрічається у сучасних інформаційних повідомленнях рідко.

Порядок розташування слів у реченні – це також показник соціальної значимості факту: на перше місце у реченні виноситься ключове слово або група слів, які містять у собі основне інформаційне навантаження (такий стиль написання замітки характерний для сучасної “Запорізької правди”).

4. Оперативність як екстралінгвістична умова передачі нового і соціально значимого факту має найбільший вплив на форму замітки, породжуючи характерні для цього жанру стандарти та кліше.

Характер функціонування стилеутворюючих ознак замітки (факт, новизна, соціальна значимість, оперативність) зумовлюють різноманітність її жанрових форм. М. Подолян називає такі види інформаційної замітки: хронікальна замітка, замітка-повідомлення, замітка-відгук, замітка-пропозиція, замітка-подяка, полемічна замітка, критична замітка, фото-замітка, розширена замітка [3, 9-10]. Б. Вяземський залежно від обсягу замітки виділяє хронікальну замітку (декілька рядків), коротку інформацію (10-30 рядків) і розширену інформацію (40-150 рядків) [4, 262-263].

Жанр інформаційної замітки складав домінанту всього газетного змісту перших періодичних видань Запоріжжя – “Запорожская речъ. Еженедельная политическая, литературная и экономическая газета” (1909 р.), “Запорожский край. Еженедельная газета” (1909 р.), “Александровские новости. Газета политическая, общественная, научно-литературная и торгово-промышленная” (1910-1912 рр.). У переважній більшості – це хронікальні замітки, основним постачальником яких було Санкт-Петербурзьке Телеграфне Агентство. Місцеві новини викладалися у формі розширеної інформації.

Від часу виникнення перших україномовних газет Запоріжжя – “Червоне село” (1921 р.), “Степова комуна” (1924 р.), “Селянське життя” (1924 р.), “Червоне Запоріжжя” (1929 р.) (з 1917 року виходила російською мовою під назвою “Красное Запорожье”) відбулася подальша еволюція форми інформаційної замітки, жанрово-стилістичні особливості якої у період 20-30-х років постають цілком сформованими.

У цих періодичних виданнях представлені різноманітні жанрові форми інформаційної замітки: хронікальна замітка, фотозамітка, критична замітка, замітка-повідомлення, розширена замітка.

У зазначених вище виданнях хронікальні замітки, у яких міститься мінімальне інформаційне повідомлення, виражене одним реченням, майже відсутні. Це пояснюється еволюцією форми цього

жанру в тодішній радянській пресі, яка проходила шляхом структурно-семантичного спрощення, ущільнення речення за допомогою мовних засобів. Хронікальні замітки у запорізькій пресі 20-30-х років оформлювались переважно так:

Українізація комерційного інституту.

Київський комерційний інститут українізовано. Професори, що не володіють українською мовою повинні перейти до викладань лекцій українською мовою на протязі двох років (Червоне село. 1921, 11 червня).

Жанрові вимоги (**що, де, коли**) втілюються у простому та складнопідрядному присубстантивно-атрибутивному реченні. Заголовок та перше речення замітки утворюють тавтологічну конструкцію. У подальшому канони цього жанру спричиняють стягнення структури речення.

Як правило, зустрічаються матеріали, що відповідають усім жанровим вимогам хронікальної замітки: *Вчора увечері до Запоріжжя прибув Рудольф Прассан, член берлінської комуністичної організації* (Червоне Запоріжжя. 1930, 11 травня). Це переважно матеріали кінця двадцятих років.

У запорізьких газетних виданнях тих часів досить поширеною була замітка-повідомлення, яка, крім констатації основної події, містила додаткові факти економічного, технічного, географічного характеру. Як правило, це викликало більш розгалужений склад речення:

А. Нью-Йорк "Асошіейтед Прес" повідомляє з Маніме (Філіпінські острови), що у першотравневій демонстрації брали участь три тисячі чоловік (Червоне Запоріжжя. 1930, 6 травня). У поданій замітці складнопідрядне з'ясувальне речення із головним, "ввідним", - "Асошіейтед Прес" повідомляє ..." доповнене вставленою конструкцією "(Філіпінські острови)".

В. У четвер 11-го вересня до Москви прибув відомий письменник і поет Рабіндранат Тагор. Разом з ним приїхали його небіж і донька відомого німецького вченого, автора теорії ймовірності, Ейніштена (Червоне Запоріжжя. 1930, 14 вересня) – друге речення замітки ускладнене відокремленою прикладкою – "німецького вченого, автора теорії ймовірності".

Соціальна значимість події, як основна стилеутворююча ознака цього жанру, у інформаційних замітках запорізької преси періоду 20-30-х років виражається:

а) експліцитно, за допомогою стилістично забарвленої лексики. У добірці "По Радянській Федерації" (газета "Червоне село") вміщена замітка-повідомлення:

Так їх

В Юровській волості до комнезама прилизались два куркулі. Незаможні селяни скоро розібрали, що то за птиці і так їх турнули з комнезама, що небу аж стало жарко. Оце тобі науки куркулю!

Використання негативно забарвленої лексики та фразеологічних зворотів з експресією іронії, зневаги, презирства стилістично задане, воно усвідомлюється як факт навмисного відхилення від літературних норм. Надмірне використання експресивно забарвленої лексики порушує специфіку жанру інформаційної замітки, тому цей прийом вираження соціальної значимості події не є продуктивним. Експліцитність – досить поширений прийом подачі факту соціальної дійсності у газетах "Червоне село", "Селянське життя", "Степова комуна"; у "Червоному Запоріжжі" вживається у поодиноких випадках.

б) Описом соціально значимих фактів, що розширюють структуру тексту замітки:

Дбають про освіту

В селі Михайлово Лукашево селянство з охотою стає до культурної праці. В селі відкрито 1 бібліотеку, 6 хат-читалень, 1 клуб, 2 товариства "Просвіта" і з'організовано 4 драматичних гуртки (Червоне село. 1921, 12 лютого). Композиція інформаційної замітки чітка: перше речення містить головну новину, друге – доповнює й уточнює зміст (конкретні цифрові дані).

Балачки двох вовків

Англійський міністр закордонних справ Чемберлен мав побачення з міністром закордонних справ Франції Бріаном про ставлення Франції й Англії до Німеччини і про спільний виступ у Хіні. Що до Хіні – то вирішено триматися обережної політики і спільно боронити інтереси обох держав у Хіні. (Селянське життя. 1926, 16 грудня). У поданій замітці останнє речення розширює інформацію конкретним повідомленням про результат зустрічі.

Характерною ознакою інформаційних заміток газет "Червоне село", "Степова комуна", "Селянське життя", "Червоне Запоріжжя" було використання заголовків, які або концентрували у собі основне повідомлення замітки (наприклад, "Українізація комерційного інституту", "Угода з Англією", "Відкриття сільськогосподарських шкіл для дорослих"), або вказували на оцінки певної події, явища, стаючи єдиним експресивним елементом у структурі тексту замітки. Наприклад, замітка на міжнародну тему у газеті "Селянське життя" має назву "Балачки двох вовків"; у газеті "Червоне село" зустрічаються заголовки

“Плоди зради”, “Юдина робота кулаків”. У наш час у хронікальній замітці заголовки зустрічаються рідко.

Однією із жанрово-стилістичних особливостей інформаційної замітки є використання численних стандартів та кліше. У перших україномовних газетах ці мовні конструкції зустрічаються рідко і не є усталеними. Найбільш поширеними є такі стандарти та кліше: *провадити у життя, завдання електрофікації* (“Червоне село”); *виносити резолюцію з подякою, ліквідація безграмотности, боронити інтереси держави* (“Селянське життя”); *готувати проєкта* (“Степова комуна”). Структура інформаційних заміток газети “Червоне Запоріжжя” відзначається більшою насиченістю мовних штамів, які розташовувались переважно на початку синтаксичної конструкції: *за повідомленням агентства “Гавас”, “Асошіейтед Прес” повідомляє, як повідомляють з ..., газета сповіщає і т.д.* Мовні штампи та кліше визначають основні стилістичні особливості інформаційних заміток – чіткість, лаконічність, офіційність.

Жанр інформаційної замітки у запорізькій пресі 20-30-х років перебував на шляху формування та удосконалення її стилістичних вимог та особливостей: відбувалася трансформація форми численних жанрових різновидів, яка зумовила у подальшому лаконічність замітки; формувалася синтаксична структура жанру, яка спричинила чіткість викладу соціальної події, явища; унормованим стає лексичний склад замітки – для позначення соціальної значимості події надається перевага мовним штампам та кліше, експресивно забарвлена лексика використовується у більш пізніх виданнях рідше, ніж у попередніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вартанов Г.І. Короткий довідник газетного працівника. – К., 1989. – 130 с.
2. Современная газетная публицистика. Проблемы стиля/ Под. ред. Лысакова И.П. – Л., 1987. – 120 с.
3. Подолян М. Публіцистика як система жанрів. – К., 1998. – 41 с.
4. Справочник журналиста/ Под ред. Богданова Н.Г., Вяземского Б.А. – Л., 1971. – 420 с.